

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 338.43

Бугера К. В.

ВНЗ «Київський університет ринкових відносин»

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ІННОВАЦІЙНО-ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглянуто питання розвитку інноваційних процесів на мікрорівні в сучасних умовах вітчизняної економіки. Визначено проблеми ефективного використання інновацій вітчизняними підприємствами. Окреслено основні напрями інноваційної діяльності виробничих підприємств. Зазначено, що створення і розвиток інноваційної інфраструктури є основоположними чинниками інноваційно-технологічного розвитку підприємств. Обґрунтовано окремі напрями вдосконалення організаційно-економічного механізму інноваційно-технологічного розвитку вітчизняних підприємств.

Ключові слова: інновації, інноваційно-технологічний розвиток, економічний потенціал, підприємство, ринок технологій.

Постановка проблеми. Інноваційно-технологічний розвиток вітчизняних підприємств виступає одним із ключових чинників сталого економічного зростання країни та надає комплексний вплив на розвиток усіх галузей економіки. Оновлення та модернізація виробничих потужностей для ефективного виробництва високоякісної продукції та розповсюдження передової техніки, найбільш прогресивних технологічних процесів, які виступають як матеріалізація досягнень науково-технічного прогресу, є для суспільства не самоцілью, а найважливішим засобом вирішення поставлених перед суспільством соціальних і економічних завдань.

Сучасна ситуація в економіці й завдання інноваційно-технологічного розвитку наполегливо диктують необхідність активізації інвестиційної діяльності, яка, відповідно до логіки економічних реформ, повинна максимально сприяти розвитку ринкових перетворень і суттєвому підвищенню інвестиційної активності державних та приватних інвесторів.

Сучасні зміни у всій системі виробничих відносин пов'язані з новим етапом реформування економіки – економічним ростом на основі інноваційного розвитку господарської діяльності вітчизняних підприємств [1]. У зв'язку із цим вивчення інноваційних процесів стає принципово важливим та актуальним питанням, оскільки динаміка й якість економічного зростання все сильніше залежать від технологічних зрушень на базі інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню економічних проблем інноваційного розвитку в другій половині ХХ ст. було присвячено безліч робіт зарубіжних і вітчизняних авторів. Після основоположних праць Й. Шумпетера почалося вивчення внеску науково-технічного прогресу в економічне зростання. У 1956 р. вперше у статті американського вченого М. Абрамовича було досліджено вплив на приріст валового продукту, крім речового капіталу і праці, ще одного чинника – нематеріального, який утілює науково-технічний прогрес. Далі були опубліковані роботи інших широко відомих нині економістів: Р. Солоу, Д. Кендрика, Е. Менсфілда, К. Фрімена, Б. Лундвалла та ін.

Роль інновацій в економічному розвитку підприємств, управління науково-технічними нововведеннями розглянуто в працях О. Адаменка, О. Ігнатенко, О. Корнух, П. Микитюка, О. Шевлюги, Л. Федулової та ін.

Однак сьогодні існує необхідність розвитку й удосконалення деяких сталих точок зору з різних проблем інноваційно-технологічного розвитку підприємств, подальшого вивчення низки маловивчених та дискусійних питань.

Мета статті полягає у теоретичному обґрунтуванні інноваційно-технологічного розвитку підприємств у сучасних умовах вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на макроекономічні проблеми, які існують в економіці нашої країни, здебільшого реалізація рішень відбувається на мікрорівні. Саме підприємства здатні формувати і реалізувати інноваційні процеси. Використання інновацій, своєю чергою, дає змогу вирішувати широке коло питань – від фінансово-економічного стану фірми до задоволення потреб кожної окремо взятої людини.

Проблема використання досягнень науки і техніки вітчизняними підприємствами є достатньо гострою, і це стосується як інноваційної продукції, так і технологій. Сучасний і ретроспективний аналіз діяльності зарубіжних суб'єктів господарювання показує: якщо фірма не сприйнятлива до інновацій, а отже, і до нових технологій, вона втрачає не лише свої переваги, а й позиції на ринку. А найчастіше, як правило, припиняє свою діяльність. Це пояснюється тим, що фірма не лише не здатна виробляти затребувану ринком продукцію, а й забезпечувати організацію управління нею відповідно до сучасних вимог [2, с. 37]. На думку фахівців, як практиків, так і теоретиків, проблеми ефективного використання інновацій вітчизняними підприємствами лежать у сферах [3]:

– інституційній – недостатність, а подекуди повна відсутність, нормативно-законодавчих актів, що стимулюють підприємства до розроблення і використання інновацій;

– інвестиційній – обмеженість власних коштів підприємства для фінансування інновацій, слабо розвинена ринкова система зовнішнього фінансування нових розробок;

– організаційній – неадаптивні підходи до організації управління фірмою, яка не має підприємницької схильності (підприємливий менеджмент);

– технологічній – морально застаріла технічна база, яка не дає змоги швидко реагувати на зміни потреб споживачів.

Водночас сучасний етап розвитку вітчизняної економіки характеризується тим, що економічний розвиток і подальше економічне зростання можливі лише як за рахунок потенціалу самих бізнес-організацій, так і за активної участі держави у цих процесах. Держава формує інституційне середовище для бізнесу, сама бере участь у бізнес-процесах, а також часто виступає інвестором і власником бізнесу.

Отже, інноваційно-технологічний розвиток є не лише проблемою суб'єктів господарювання, а й держави. При цьому важливим для нарощування економічного потенціалу є й місце у світі, яке займає та чи інша країна, у створенні нових технологій і виробництві нових видів продуктів. Уже зайняті раніше позиції в світовому розподілі праці, технологічне лідерство постійно відтворює саме себе. Технологічна першість найбезпосереднішим чином трансформується в економічне зростання й є надзвичайно важливим монополізованим ресурсом економічного зростання в сучасному світі. Складність цієї проблеми полягає у тому, що для забезпечення сталого технологічного прогресу потрібно визначити не лише його основні напрями, що вимагають підтримки держави, а й технологічний рівень, який необхідно досягти.

Для того щоб забезпечити динамічний розвиток вітчизняних підприємств, необхідні відповідні макроекономічні умови і регулятори, які повинні включати в себе ефективний механізм державної науково-технічної та промислової політики. Цей механізм має визначати інструменти, що націлені на ліквідацію відставання промислового сектору від науково-технологічної сфери, збільшення державного фінансування науки, створення інфраструктури для забезпечення виникнення і розвитку науково-дослідних і впроваджувальних організацій різних форм власності. Однак у дійсності протягом останніх років можна спостерігати саме зворотню ситуацію, що характеризується зменшенням обсягів фінансування фундаментальних, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт.

Незважаючи на очевидний прогрес, досягнутий у теорії та практиці інновацій, залишається ще безліч «білих плям», які ускладнюють як оцінку інноваційної діяльності та її впливу на економічну еволюцію, конкурентоспроможність країн, так і регулювання цієї сфери на національному та міжурядовому рівнях. До числа таких «білих плям», перш за все, слід віднести індикатори інноваційної діяльності. Статистичні показники не відображають ані потоки нововведень в інноваційній сфері, ані використання нововведень різними суб'єктами інноваційної діяльності, ані вплив інноваційної активності на конкурентоспроможність й ефективність виробництва [4].

Оцінка умов можливості інноваційно-технологічного розвитку економіки повинна бути здійснена з урахуванням необхідних передумов, різних чинників, що забезпечують можливість початку технологічного розвитку в досить стислі терміни [5, с. 6–7]. Загальні передумови інноваційно-технологічного розвитку визначаються не лише соціально-політичним вибором, а й цілою низкою інших умов. На рівні підприємства визначальним напрямом інноваційного розвитку виступає раціоналізація використання всієї сукупності наявних ресурсів, які формують виробничо-економічний потенціал. Важливою умовою є фінансування науково-технологічних результатів, що неможливо без створення системи фондів науково-технічного розвитку.

Сучасний стан вітчизняної економіки дає змогу виділити деякі методологічні принципи інноваційно-технологічного розвитку, дотримання яких впливає з об'єктивних завдань розвитку економіки країни та її державного регулювання:

1) Інноваційно-технологічний розвиток, перш за все, має базуватися на принцип комплексності, який, своєю чергою, ґрунтується на системному підході. Під час застосування комплексного підходу повинні враховуватися технічні, екологічні, економічні, соціальні, за необхідності й інші аспекти технологічного процесу.

2) Першочергове завдання інноваційно-технологічного розвитку полягає у створенні механізмів узгодження системних змін у нашому суспільстві. Ядром такого механізму є система національних інтересів, цінностей і пріоритетів розвитку.

3) Вимога переходу до інноваційно-технологічного розвитку включає не лише створення середовища, в якому підвищується дієздатність окремих підприємств, а й умов для конкуренції між окремими галузями [6]. У результаті інноваційно-технологічний розвиток має забезпечити найважливіші галузеві зрушення та формування ефективної структури економіки. Необхідно переглядати пріоритетність тих чи інших галузей відповідно до головних соціально-економічних завдань, що стоять перед економікою країни.

Втім, у сучасних умовах розвитку економіки України структурні диспропорції продовжують поглиблюватися. Відбувається випереджаюче зниження обсягів випуску в галузях, орієнтованих на задоволення кінцевого попиту. У результаті скорочення інвестицій в основний капітал виробничих підприємств зросла ступінь зносу основних промислових фондів, різко погіршилася їхня вікова структура. Ситуація в інвестиційній сфері свідчить про неможливість швидкої зміни більшості технологій і технологічних процесів, які використовуються сьогодні в економіці, у разі збереження таких тенденцій.

4) Критерій структурних змін передбачає системний підхід до вирішення завдань структурних перетворень як на рівні економічної системи країни у цілому, так і на рівні окремих регіонів, галузей, господарюючих суб'єктів. Різні напрями структурних трансформацій можна вважати ефективними лише тоді, якщо вони ведуть до утвердження нової прогресивної структури, що дає поштовх подальшому економічному розвитку. Здебільшого вітчизняні виробничі підприємства купують технології, що вже є застарілими на розвинених зарубіжних ринках. Такі технології орієнтуються переважно на малі і середні підприємства харчової промисловості, аграрного сектору економіки, що не робить істотного впливу на технологічну еволюцію у вітчизняній промисловості у цілому.

5) Важливими особливостями нововведень більшості підприємств, що спираються на власні сили, залишаються їх відносно скромні масштаби і відсутність упроваджених розробок глобального характеру. Обмеженість інвестицій зумовлює ще одну особливість – поступовий характер інноваційних проєктів. Підприємство стає свідомо позбавленим можливості одночасного реструктурування всіх напрямів діяльності – зміни профілю діяльності або значного технічного переозброєння, створення нових підрозділів із залученням висококваліфікованих фахівців.

Інноваційна діяльність виробничого підприємства може здійснюватися самостійно або комплексно за такими основними напрямками: розро-

блення принципово нової продукції; модернізація продукції, що випускається (поліпшення окремих елементів базової моделі); розроблення нового технологічного процесу; вдосконалення виробничого обладнання. Втім, слід розуміти, що вона має супроводжувати всі етапи виробництва і реалізації продукції, послуг, робіт.

б) Слабким місцем більшості інноваційних процесів на підприємствах є низький рівень інформаційно-аналітичного забезпечення, тобто необхідних розрахунків ефективності майбутньої інновації, досліджень попиту на нову продукцію і прогнозування можливих ризиків, фінансових проблем.

Таким чином, у сучасних умовах потрібно здійснити комплекс заходів, спрямованих на формування необхідних для цього економічних, організаційних, правових та інших передумов. Основними напрямками виступають ринки нових технологій, які являють собою сукупність економічних відносин, що виникають під час виробництва, розподілу та обігу коштів виробництва, спрямованих на прискорення НТП. Формування ринку залежить від регіонального попиту та пропозиції на різні види техніки і послуг [7].

Отже, у системі управління економікою мають відбуватися вдосконалення організаційно-економічного механізму інноваційно-технологічного розвитку, докорінні зміни і в організації матеріально-технічного забезпечення продукцією виробничо-технічного призначення, а саме прогресивною технологією, яка є складовим елементом інноваційного бізнесу. При цьому організаційно-економічний механізм управління інноваційно-технологічним розвитком повинен включати: директивно-правове забезпечення інноваційної діяльності; економічний механізм; систему управління інноваційним процесом.

Теоретичні та практичні дослідження дають змогу визначити, що для формування і розвитку вітчизняного ринку нових технологій необхідно:

- вдосконалення нормативно-правового забезпечення;
- розвиток інноваційної інфраструктури;
- розвиток вітчизняного виробництва нових технологій;
- вдосконалення фінансово-кредитного механізму;
- розвиток міжнародного співробітництва в галузі інновацій.

Один із можливих шляхів вирішення завдання – впровадження програмно-цільового управління розвитком науки і техніки як на галузевому і регіональному, так й на мікрорівні. Головним інструментом програмно-цільового управління наукою і технікою на мікрорівні стає розроблення і реалізація регіональних науково-технічних програм (РНТП) [8].

Якісні характеристики інвестиційних проектів мають визначатися, головним чином, не за показниками одноразових витрат на створення об'єкту або підприємства, а за показниками ефективності його експлуатації з урахуванням одноразових витрат, за якістю продукції, що випускається, її конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Світовий досвід створення і розвитку об'єктів інноваційної інфраструктури свідчить про вплив великої кількості чинників на формування і розвиток інноваційної інфраструктури, включаючи її розміри, наявність природних ресурсів, географічне положення і клімат, особливості історичного розвитку інститутів держави і форм підприємницької діяльності [1]. При цьому сучасними елементами

інноваційної інфраструктури ринку у сфері інноваційного бізнесу є інноваційний маркетинг, інноваційна інформація, інноваційний моніторинг, інноваційні центри інноваційних досліджень та ін. Відмінною рисою сучасного розвитку економіки є наявність сектору професійних послуг, що надаються підприємствам незалежними аудиторськими, консалтинговими, венчурними та іншими фірмами.

Найважливішим інструментом ефективного механізму інноваційно-технологічного розвитку може стати виникнення нових «ініціативних» підприємств і фірм, зокрема малих і середніх, у сфері досліджень, технічної реалізації й упровадження нових технологій. Найважливішими елементами такої системи є інноваційні банки, які на пільгових умовах кредитують, субсидують створення подібних підприємств, гнучкі форми державного гарантування інвесторів і кредиторів, страхування від збитків, що знижують ризик реалізації нововведень.

Сьогодні роль малих підприємств, що спеціалізуються на інноваційній діяльності, зростає в багато разів. Такі малі підприємства можуть створюватися промисловими підприємствами для апробації нових розробок, різними юридичними і фізичними особами для реалізації своїх ідей на практиці. При цьому малі форми організаційно-економічних структур дають змогу сконцентрувати ресурси на цілеспрямоване розроблення і реалізацію наукових ідей та інноваційних проектів, а також обмежити ризики, що виникають у процесі інноваційної діяльності всередині цих структур.

У силу об'єктивних труднощів накопичення власних коштів для технічного і організаційного розвитку виробництва мале інноваційне підприємство потребує цілеспрямованої фінансової підтримки. У високорозвинених країнах широко застосовується цільове бюджетне фінансування малих підприємств, грантове фінансування з різних фондів, венчурне фінансування та ін.

Утім, слід розуміти, що формування малої економіки має здійснюватися не стихійно, а на основі програмно-цільового підходу. Основна роль у цьому процесі відводиться регіональним органам, оскільки мале підприємство працює зазвичай на регіональному ринку, використовує місцевий природно-економічний потенціал. Територіальні програми розвитку малої економіки повинні бути націлені на створення в короткі терміни національної мережі підприємств, що мають високий технічний рівень.

Висновки. Інноваційно-технологічний розвиток фірми – це організаційний процес створення й введення нової технології на основі нових знань, що сприяє реалізації корпоративної стратегії і досягненню поставлених цілей. Інноваційно-технологічний розвиток дає змогу суб'єктам господарювання вирішувати такі основні завдання, як задоволення зростаючих потреб покупців і сприяння розвитку їхніх потреб; сприяння фірмі зміцнювати своє становище на традиційному ринку; створення нових ринків (нових сегментів ринку); збільшення прибутку фірми; підвищення ефективності фірми; підвищення кваліфікації персоналу. Вирішення цих завдань призведе до активізації процесу інноваційно-технологічного розвитку промислового підприємства, а саме до створення нових продуктів або технологій, кардинального поліпшення наявних товарів, розроблення або вдосконалення технологічних процесів, а також модернізації виробничого обладнання. У кінцевому підсумку це знайде відображення у фінансово-економічних результатах підприємницької діяльності.

Список використаних джерел:

1. Федулова Л.І. Стратегія технологічного розвитку: мікроекономічний підхід. Проблеми економіки та управління. Л.: Львів. політехніка, 2008. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/1398>.
2. Інноваційний розвиток підприємства: навч. посіб. / за ред. П.П. Микитюка. Тернопіль: Принтер Інформ, 2015. 224 с.
3. Ігнатенко О.Я. Стимулювання інноваційного розвитку промислових підприємств. URL: <http://www.masters.donntu.edu.ua/2008/fem/ignatenko/library/stl.htm>.
4. Здійснення наукових досліджень і розробок у 2017 році / Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Адаменко О.А. Концептуальні засади інноваційного розвитку підприємств. Наукові праці Національного університету харчових технологій. 2010. № 35. С. 5–10.
6. Корнух О.В. Стратегічне управління інноваційним розвитком підприємства. Ефективна економіка. 2013. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2607>.
7. Шевлюга О.Г. Дослідження впливу технологічних інновацій на ринок технологій і розвиток підприємства. Вісник СумДУ. Серія «Маркетинг і менеджмент інновацій». 2011. № 4. URL: <http://mmi.fem.sumdu.edu.ua/>.
8. Про затвердження Положення про порядок формування та реалізації державних, галузевих (багатогалузових) регіональних науково-технічних програм, науково-технічних частин інвестиційних, соціальних та інших програм. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0123-94>.

Бугера К. В.

ВУЗ «Киевский университет рыночных отношений»

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ИННОВАЦИОННО-ТЕХНОЛОГИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ
УКРАИНСКИХ ПРЕДПРИЯТИЙ**

Резюме

В статье рассмотрены вопросы развития инновационных процессов на микроуровне в современных условиях отечественной экономики. Обобщены проблемы эффективного использования инноваций отечественными предприятиями. Определены основные направления инновационной деятельности производственных предприятий. Отмечено, что создание и развитие инновационной инфраструктуры являются основополагающими факторами инновационно-технологического развития предприятий. Обоснованы отдельные направления усовершенствования организационно-экономического механизма инновационно-технологического развития отечественных предприятий.

Ключевые слова: инновации, инновационно-технологическое развитие, экономический потенциал, предприятие, рынок технологий.

Bugera K. V.

Kiev University of Market Relations

**SOME ASPECTS OF INNOVATION AND TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT
OF UKRAINIAN ENTERPRISES**

Summary

The paper deals with modern issues of the innovative process development at the micro-level under economic reform. The problems of effective application of the innovations by the domestic enterprises are identified. The basic directions of innovation activity of the production enterprises are outlined. It is noted that the creation and development of the innovation infrastructure is a fundamental factor in the innovation and technological development of the enterprises. The directions for improvement of the organizational and economic mechanism of innovation and technological development of the domestic enterprises are substantiated.

Key words: innovations, innovation and technological development, economic potential, enterprise, technology market.